

Od Redaktorów

Artykuły zamieszczone w niniejszym numerze są efektem dyskusji w ramach dwóch paneli II Zjazdu Polskiego Towarzystwa Badań nad Filmem i Mediami zorganizowanego przez Katedrę Mediów i Badań Kulturowych Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Instytut Sztuk Audiowizualnych Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Badań nad Filmem i Mediami, zatytułowanego „Dyskursy widzialności”, który odbył się w Krakowie od 8 do 10 grudnia 2016 roku.

Przedstawione artykuły generalnie odnoszą się do dwóch szeroko pojmowanych sfer problemowych współczesnych badań nad wizualnością. Z pewnością łączy owe pola przekonanie, iż dzisiejsze filmoznawstwo zdecydowanie otwiera się na nowe ujęcia, paradygmaty i metodologie. Klasyczne badania nad filmem lokują się coraz bardziej w obszarze „medialnego kulturoznawstwa”, jak rzecz nazywa Andrzej Gwóźdź. Dzisiaj spora grupa analiz ruchomego obrazu, coraz bardziej odchodząc od *stricte* tekstualnych podejść, lokuje się w polu tzw. nowej teorii kina oraz nowej historii kina, w których ważne jest szerokie spojrzenie na film i wizualność, obejmujące nowe metodologie i ujęcia badawcze, dodatkowo połączone z rozmaitymi kontekstami: produkcyjnymi, komercyjnymi, odbiorczymi, wreszcie nowo medialnymi.

Teksty Ilony Copik, Wojciecha Sitka, Magdaleny Kempny-Pieniążek, Anny Maj, Karoliny Kostury, Marianny Michałowskiej i Barbary Kity dotyczą obszaru transdyscyplinarnych badań, które można określić jako studia nad „widzialnościami krajobrazu”. Dziś już wiadomo, że współczesne interdyscyplinarne badania krajobrazu odnoszą się w równym stopniu do trybu reprezentacji (tekstu, obrazu), jak i do trybu istnienia (materialnego miejsca), ogniskując najważniejsze problemy refleksji nad przestrzenią kulturową. Krajobraz łączy się zatem zarówno z problemami przedstawienia, wizualności, mediacji, jak i miejsca i przestrzeni oraz doświadczenia antropologicznego. W refleksji nad krajobrazem nie traci na znaczeniu tradycja jego estetycznego konceptualizowania, która skupia się na krajobrazach postrzeganych zdystansowanym okiem, subiektywizowanych lub ideologicznie narzucanych, zawsze w jakiś sposób „widzianych” przez podmiot usytuowany w pewnej odległości. Mieszczą się w niej także metaforyczne ujęcia krajobrazu, który kojarzy się z procesami mentalnymi, uruchamiając ciąg skojarzeń: krajobrazy wspomnień, krajobrazy pamięci, pejzaże refleksyjne. Coraz częściej jednak uzupełnia ją podejście geokulturowe, dla którego symptomatyczne jest czynnościowe i procesualne ujmowanie krajobrazu, i które charakteryzuje rozważanie sposobów jakiegoś rodzaju „bycia” podmiotu „w” krajobrazie. Jego wyznacznikami są współczesne tendencje

do ujmowania zjawisk przestrzennych w kategoriach geograficznych: mapowania, kartografii, topografii.

Wskazane „widzialności krajobrazu” wyznaczają wspomniane obszary percepcji, a jednocześnie poddają krajobraz refleksji uwzględniającej dynamikę zmian generowanych przez współczesną kulturę audiowizualną, na którą składają się rozmaite praktyki oraz doświadczenia. Istotne dla rozumienia natury owych transformacji są historyczne przemiany widzenia krajobrazu. Warunkuje go zarówno rozwój technologii, związanej z uruchomieniem mobilnego spojrzenia (pociąg, samochód, samolot), jak i uwikłanie pejzażu w tryby mediów audiowizualnych i nowych mediów, aż do zakwestionowania jego sensu wskutek procesów cyfrowej symulacji. Należy jednak zauważyć, że niezależnie od stopnia zaawansowania technologicznego krajobraz za każdym razem jest medium kultury, usytuowany pomiędzy okiem widzącym a światem, podmiotem i przedmiotem, stanowi o istocie relacji człowiek / świat, skupiając w sobie procesy postrzegania, doświadczania oraz nadawanie sensów.

Natomiast artykuły Miłosza Stelmacha, Kariny Banaszek, Rafała Jakiela i Andrzeja Radomskiego oferują wielowymiarową i nader zróżnicowaną, jeśli chodzi o podejście badawcze, refleksję podejmującą szeroko zakrojony problem: w jaki sposób filmoznawstwo i medioznawstwo sytuują się wobec rozmaitych paradygmatów naukowych (nie wyłącznie filmo- i medioznawczych) oraz jak instrumentarium określonych paradygmatów (np. humanistyki cyfrowej, cyberpunku, filozofii modernistycznej czy lingwistyki) oddziałują na „tradycyjne” dociekania filmoznawcze i medioznawcze. Z pewnością wobec idei transdyscyplinarności oraz interdyscyplinarności całościowe i przenikające się spojrzenia jawią się jako jedne z głównych optyk badawczych we współczesnych badaniach kulturoznawczych. Autorzy artykułów w tej części numeru starają się odpowiedzieć na pytanie, jak wyglądają remediacje i (u)lokowania filmu, filmowości i wszelakich zdarzeń wizualnych w innych przestrzeniach (naukowych, artystycznych, technologicznych, przemysłowych, komercyjnych, politycznych, biznesowych itp.) i za pomocą jakich paradygmatów i powiązań transdyscyplinarnych można te heterogeniczne i hybrydalne zjawiska badać. Z sieci rozmaitych związków filmoznawstwa i medioznawstwa z innymi paradygmatami wyłania się bowiem ich relacyjna, a nie esencjalna tożsamość.

Wymiana doświadczeń badawczych i metod między rzecznikami poszczególnych paradygmatów pozwala wypracować instrumentarium odpowiednie do opisu wszelkich zjawisk kulturowych, i to niezależnie od ich „genezy”: technologicznej, medialnej, odbiorczej, historycznej, geograficznej, politycznej, społecznej. Jesteśmy przekonani, iż stała gotowość wśród medialnych kulturoznawców do zmiany perspektywy oglądu zjawisk pozwala na nowatorstwo i elastyczność. A cechy te, wobec dynamicznych przemian obecnej przestrzeni kulturowej (nie tylko medialnej), są niezwykle ważne i naukowo pożądane.

Ilona Copik, Barbara Kita, Bogusław Skowronek